

СУХОПУТНІ ТРАКТИ У ТОРГОВЕЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НІЖИНСЬКОГО ГРЕЦЬКОГО КУПЕЦТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII- XVIII СТ.

Волоніць В.С

У другій половині XVII-XVIII ст.. на Гетьманщині відбувається процес економічного пожвавлення. Спостерігається активне функціонування та зростання торговельного капіталу. Особливу роль у торговельному житті українських земель відігравали грецькі купці які мали сталі торговельно-дипломатичних традицій, що формувалися протягом XVII ст.

Виникнення саме тут потужної грецької торговельної факторії в останній чверті XVII ст. відбулося не випадково. Успішність комерційної діяльності греків обумовлювалась існуванням торговельно-дипломатичних традицій, що формувалися протягом першої половини XVII ст.

Природним було те, що грецькі торговці тяжіли до міста Ніжина яке у XVII–XVIII ст. стає важливим транзитним пунктом сухопутної торгівлі, де перетиналися торгові шляхи зі сходу, заходу та півночі. Саме в цьому місті з середини XVII ст. формується грецький торговий осередок. В цьому контексті буде доцільним розглянути основні суходільні торгові шляхи які використовували грецькі купці для здійснення підприємницької діяльності.

Найбільш активно використовувався головний шлях, який сполучав Москву та Київ. Цей тракт пролягав через прикордонне північне місто Московської держави Путивль. Так, якщо до 1648 р. торговці минали Торець, Ржев, Брянськ, Рильськ, Путивль, то вже у другій половині XVII ст. шляхи наблизилися до Дніпра.

Статейний список, адресований Богдану Хмельницькому (1649 р.), вказує на існування торгового шляху з України до Московської держави, який проходив через Лубни, Лохвицю, Ромен, Путивль, Севськ, Калугу та Москву [1].

Крім північно-східного напрямку найбільш прибутковим був південний шлях до володінь Османської імперії, а саме до Константинополя.

Повний перелік основних торгових шляхів, що поєднували Київ та Константинополь і використовувалися наприкінці XVII – у XVIII ст. надається О.Русовим. Він виділяє 2 найбільших тракти, які сполучали ці міста. Перший сухопутний шлях проходив через Білгородок, Новосілок, Чорногородкі, Фастів, селище Триліси, Паволоч, Погрибище, Ленець, Немирів, Браславль, Ягорлик, Біляківку, Ташлик, Толчин, Кирносівку, Тростенець, Обидовку, Луг, Рашків, Бендери, Каушани, Кондуну, Курени, Ізмаїл, Тулчу, Баби, Козелек, Істерію, Карасів, Койнабей, Гаджали, Базарчик, Провадів, Купрюк, Надир, Градус, Рострюк, Каранабуру, Фоку, Інжи-Канару, Кирх-Клеси, Бургас, Чорлоє, Селаврію, Боготу, Біюк-Чекмечі, Константинополь. Таким чином, відстань становила 133 милі, або 66,5 годин руху [2]. Так, у 1654 р. константинопольський грек Іван Ніколаєв їхав із Константинополя до Москви саме цим шляхом, через Бендери [3].

Утім, найбільш популярним був другий, коротший, шлях через волоську землю та Яси завдовжки 42 милі (21 година руху). Він проходив через Васильків, Романівку, Фастів, Паволоч, Немирів, Бреславль, Сороки, Яси, Васильків, Берлад, Галац, Мачіно, Дояни, Болдажчи, Гаджали, Базарчик, Провади, Купрюк, Атасу, Карабунар, Фоку, Кірх-Кмеси, Константинополь.

Слід зазначити, що купці часто змінювали напрям свого пересування з урахуванням власних торговельних інтересів. Іноді греки заїжджали до Бухаресту та переїхавши Дунай потрапляли на основний торговий тракт.

Документальним підтвердженням активного використання цього торгового маршруту є зафіксований факт поїздки ніжинських купців, які «шли на Сороку, на Яси, на Вокшани, на Букуреш, с Букуреша через Дунай на Провади... а из Провадей до Мултянской земли» [4].

Шлях із Константинополя до Москви за документальними свідченнями середини XVII ст., що активно використовували грецькі купці, проходив через Київ, та т.зв. «черкаські міста». Уже згаданий вище грек Іван Ніколаєв їхав із Константинополя саме через «черкаські міста». Цим трактом, мабуть, їхали і грек Афанасій Григор'єв з челядниками (прямував із Константинополя до

Москви), минаючи волоські землі та Яси, через «черкаські міста», Ладижин, Кальник, Кам'яні Броди, Лисянку, Канів, Київ [5].

У травні 1669 р. греки Павло Іванов, Ризо Зосимов, Іван Афанасьєв та Мануйло Фотієв їхали «из Волоской земли из Яс города к великому государю к Москве ... и едуци к Киеву, в черкаских городах слышали» [6]. 1671 роком датується документ, де вказується, що 8 листопада прибули до Ніжина греки з Волоської землі, їхали вони «... черкаскими городами через Умань, Калник, Рашков, Лодижнік, Чечельник» [7]. У цьому ж році через Київ їхали греки Микола Остафьєв, Мануйло Павлов, Ананья Мануйлов та Костянтин Миколаєв до Москви через місто Ладижин [8]. Часто вказуються в джерелах міста Ладижин, Кальник, Чечельник, які, мабуть, були одними з основних транзитних пунктів на шляху до Москви.

Наприкінці XVIII ст., у 1780 р., була зроблена спроба послабити сухопутну торгівлю.

У комісію складання проекту нового кодексу депутат комерц-колегії Меженінов уніс пропозицію щодо скасування прикордонних митниць. Усі товари з Гданська, Бреславля й Кенігсберга, що йшли сухим шляхом через Польщу, передбачалося направляти через Петербурзький порт, оскільки на українських митницях стягують польське «цло» й мито, а в Росії ще своє мито. Проте депутат від Ніжина Костевич усупереч Меженінову запевняв, що польські «цло» і мито «весьма умеренны», тому що вони стягуються не з ціни товару, а з возу. Сухий шлях, на думку депутата, був «гораздо способнее, выгоднее и безопаснее». До того ж, через українські митниці везуть й інші європейські та азійські товари. Суходільні шляхи залишалися основними торговими артеріями для грецького ніжинського купецтва майже до початку XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статейный список Григория Неронова и подьячного Григория Богданова, посланных из Москвы к гетьману Богдану Хмельницкому // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1638-1657 гг.). – Спб.: тип. Э.Праця, 1861 –Т.3 – С. 303–318.
2. Русов А.А. Русские тракты в конце XVII и начале XVIII веков и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия. – К.: Типография М.П. Фрица, 1876. – 54 с.
3. Отписка Наумова, с известием о состоянии дел в Польше и Малороссии и об отношениях Польши к Турции, доставленными греком Иваном Николаевым, посланным от патриарха Паисия к царю Алексею Михайловичу // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1668– 1669 гг.; 1648– 1657 гг.). – Спб: тип. Э. Праця, 1875. – Т. 8 – С. 378.
4. Распросные речи казаков о движении турецкаго войска и подступлении под Чигирином // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1638 – 1657 гг.) – Спб.: тип. Э. Праця, 1884. Т. 13. – С. 636–712.
5. Отписка к царю киевского воеводы князя Козловского, об отправлении в Москву греков, прибывших из Царьгорода с выкупленными пленниками и с препровождением их распросными речами // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1668– 1669 гг.; 1648– 1657 гг.). – Спб: тип. Э. Праця, 1875. – Т. 9 – С. 446-447.
6. Отписка к царю из Киева, боярина князя Козловского, с распросными речами четырех греков и полоняника, о том, что турки стоят у Рашкова, у Тарговиц и Чигирина, что будет рада на р. Расаве и пр. // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1668– 1669 гг.; 1648– 1657 гг.).– Спб: тип. Э. Праця, 1875.– Т. 8 – С. 212-214.
7. Отписка к царю киевского воеводы князя Козловского, об отправлении в Москву греков, прибывших из Царьгорода с выкупленными пленниками и с препровождением их распросными речами // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные

археографическою комиссиею (1668– 1669 гг.; 1648– 1657 гг.). – Спб: тип. Э. Праця, 1875. – Т. 9 – С. 446-447.

8. Отписка к царю из Киева, боярина князя Козловского, с распросными речами четырех греков и полоняника, о том, что турки стоят у Рашкова, у Тарговиц и Чигирина, что будет рада на р. Расава и пр. // Акты относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (1668– 1669 гг.; 1648– 1657 гг.).– Спб: тип. Э. Праця, 1875.– Т. 8 – С. 212-214.

ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Гузь А. М.

Вагоме місце в історії України посідає вивчення становища та розвитку різних релігійних конфесій на території нашої держави, насамперед в економічному плані. У цьому контексті науковий інтерес становить вивчення економічного аспекту становища та розвитку Римо-Католицької Церкви на території Правобережної України в першій половині ХІХ століття.

Аналіз історіографічного матеріалу засвідчує, що означена проблема ще не досягла належного наукового вивчення. До цієї теми у своїх працях зверталися такі дослідники як О. Баковецька [1], О. Буравський [2, 3, 4], І. Шостак [10] та ін..

Джерельну базу публікації складають комплекс законодавчих актів і джерела особового походження.

Більша частина актових матеріалів уміщені у 1-му та 2-му зібраннях «Полного собрания законов Российской империи». Законодавчі акти царського уряду дозволяють простежити еволюцію ставлення владних структур до економічних ініціатив Римо-Католицької Церкви в Російській імперії [8, 9]. Важливу інформацію нам надає «Договір з Римом» 1847 року [5]. Джерело повідомляє про кількість римо-католицьких єпархій у Російській імперії й фіксує дієцезіальний поділ та визначає основні функції духовенства.

Другу групу джерел складає офіційне листування. Важливими є офіційні листи до державних структур 1838-1839 рр., в яких інформуєця про перетворення римо-католицьких храмів на православні [6, 7].

Наприкінці ХVІІІ століття, після входження Правобережної України до складу Російської імперії становище Римо-Католицької Церкви зазнало кардинальних змін, що супроводжувалося повним регламентуванням, з боку держави, всіх сфер діяльності та розвитку конфесії, у тому числі й економічного [2, с. 85; 5].

На час включення Правобережжя до Російської імперії Римо-Католицька Церква була великим землевласником. У церковних маєтках активно розвивалося землеробство, бортництво, рибальство, садівництво, млинарство, гуральництво, залізорудне виробництво та ковальство [1].

Характерною рисою економічного розвитку конфесії на території Правобережної України наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століть було те, що при монастирях і маєтках духовенство активно користувалося послугами найманої праці сезонних сільськогосподарських працівників [4, с. 46-51].

Виробництво сільськогосподарської, а також ремісничої продукції, яке часто було у надлишку, сприяло тому, що монастирі ставали суб'єктами товарно-грошових відносин, що приносило церкві значні прибутки. [1].

Саме економічна самостійність робила Римо-католицьку церкву вільною на всіх щаблях суспільного життя. Це й обумовило низку заходів, з боку уряду, спрямованих на послаблення економічних ініціатив Римо-Католицької Церкви, а саме: скорочення римо-католицьких костелів і монастирів, секуляризація маєтків і майна, обмеження прибутків церкви [6; 7].